

Mona Mörtlund

Ur antologin nio, utgiven av Black Island Books
och Norrbottens länsbibliotek, 2002

ISBN 91-972792-8-5

Intervju: Andreas B Nuottaniemi

”När jag var mindre och det kom någon på besök i hemmet, slutade man omedelbart med det man sysslade med, oavsett vad det var. Människan kom alltid i första hand, i alla situationer. Och det där sitter nog kvar hos mig.”

Att författaren påverkas av sin omgivning är inte särskilt märkvärdigt. Precis som naturen och den sociala miljö vi lever i sätter spår i oss själva, lämnar den sitt avtryck i dikten, som ju är ett uttryck för just detta innersta.

Således kan en poet från Värmland i viss utsträckning sägas vara en värmländsk poet, liksom en poet från Norrbotten är en norrbottnisk sådan.

Hur tydligt detta miljöns avtryck är skiljer emellertid avsevärt, både från person till person och från plats till plats. Vissa poeter kan helt enkelt ha mer lättigenkännliga spår av sin hembygd än andra.

En sådan poet är onekligen Mona Mörtlund. Hon skulle omöjligen, utifrån läsandet av hennes dikter, kunna komma någon annanstans ifrån än det Tornedalen där hon är född och har levt större delen av sitt liv.

– Det är någonting väldigt speciellt med att växa upp i Tornedalen, säger Mona Mörtlund, när vi träffas inför en diktuppläsning i Kiruna kyrka. Det märker du på i stort sett alla författare som kommer härifrån, som Mikael Niemi och Bengt Pohjanen.

– I grunden handlar det väl om att vi kommer från en kultur som egentligen inte har funnits. Det är en kultur som har försvunnit i samma stund som vi lämnade hemmet och

gick till skolan på morgonen. Sådant sätter självklart djupa spår, och jag tror att en stor del av det vi tornedalska författare sysslar med är att vi skriver oss till en kultur.

*Mina fingrar
följer ristningarna*

De fint förgrenade

Vi har funnits

Det är sant

Mona Mörtlund kommer från byn Kangos, norr om Pajala. Med undantag för några år i Kiruna, Malmberget och Stockholm och de åtta år hon bodde och arbetade i Luleå, är det också här hon levt hela sitt liv. Mona är visserligen ständigt i rörelse – till och från bor hon numera också i Stockholm – men återvänder på något sätt alltid till sin hemby.

– Jag måste bryta upp ibland för att kunna leva, säger hon. Jag har aldrig varit den stillasittande typen, utan måste alltid vara på väg någonstans. Jag får ångest om jag tänker på någonting som permanent, samtidigt som det är när jag åker bort som

jag verkligen hittar hem, och återfinner mina rötter.

Ända sedan Mona Mörtlund lärde sig att skriva har det varit en stor del av hennes liv. Som ung i Kangos – ja, även längre upp i åldrarna – hade hon emellertid inte en tanke på att hon skulle kunna livnära sig på författandet.

– Det fanns överhuvudtaget inte i min begrepps värld, antagligen beroende på att det inte fanns några förebilder inom området där jag kom ifrån. Att uttrycka sig, skriva och berätta historier har visserligen en stark tradition i Tornedalen, men det är mer som en naturlig del av det verkliga livet, ingenting som man sysslar med på heltid. Jag var övertygad om att jag måste ha ett riktigt jobb för att kunna skriva vid sidan av, och utbildade mig därför till förskolelärare, säger hon.

Mona Mörtlund arbetade som förskolelärare i Luleå i åtta år, innan hon för sonens skull flyttade tillbaka till Kangos och fortsatte i yrket där. Under tiden skrev hon ett flertal barnböcker och sångtexter, och började – även om hon trivdes bra med sitt jobb – drömma mer och mer om att ta upp skrivandet på heltid.

En avgörande händelse för Mörtlund blev när hon för tre år sedan gick en skrivarkurs i Medlefors. Hon hade inget klart utstakat mål för kursen, mer än att hon ville få synpunkter på sina texter och träffa andra författande människor, men dagarna i Västerbotten blev de som fick henne att börja skriva poesi på allvar.

– Det betydde väldigt mycket för mig att få träffa eleverna och de andra författarna på kursen. Jag började även läsa mycket poesi efter att ha gått kursen, och fann inspiration hos poeter som Eeva Kilpi, Tranströmer och de norrbottniska poeterna Mattias Alkberg

och Katarina Kieri. Sammantaget var det alla de intryck dessa människor gav mig som fick mig att känna att jag ville skriva poesi själv.

Tack vare att Mona Mörtlund tidigare hade skrivit sångtexter var steget till poesi inte alltför långt, menar hon, men det finns vissa avgörande skillnader som gör dikten svårare att greppa.

– I musiken så samverkar text och melodi, säger hon, men i poesi måste orden hålla helt på egen hand. Det går inte att fuska. Varje ord blir så betydelsefullt, vilket för mig personligen betyder att dikten ger mig mer samtidigt som den blir oerhört... ja, rentav plågsam att frammana. Att skriva dikter kräver en otrolig koncentration och det går överhuvudtaget inte att tänka på någonting annat när man sitter där framför skrivbordet. Man lever i det helt enkelt, och det är som att kliva in i ett rus som man inte vet när det ska ta slut. Det är inte alltid orken finns för ett sådant skapande.

Ett sådant rus hade Mona Mörtlund ända fram till hösten år 2000. Under den perioden skrev hon de dikter som utgör innehållet i boken Jag passerar Juhonpieti när rallarrosen blommar (Ord & Visor).

Eftersom Mona Mörtlund, liksom de flesta andra i Tornedalen, är tvåspråkig är det inte helt självklart vilket språk hon ska använda sig av när hon börjar skriva. Barnböckerna är således skrivna på tornedalsfinska (meän kieli), medan de flesta dikter är skrivna på svenska. Att det blev så har ingenting att göra med att det poesi skulle vara lättare att skriva på svenska och vice versa.

– Jag skriver helt enkelt på det språk jag tänker på för tillfället. Det är ingenting jag funderar på, utan bara någonting som sker fullständigt naturligt.

Trots att dikterna är på svenska, finns det emellertid en tydlig känsla av hennes andra språk i dem, i och med att många är skrivna på finsk kalevalameter. I vissa av dikterna kan hon dessutom byta språk mitt i, eller smyga in tornedalsfinska ord och fraser, om det faller sig naturligt.

*ett brev från mormor har jag hittat
skrivet till en äldre syster och det börjar*

Tulen tykösi muutamalla rivilä

Jag kommer till dig med några rader

Tulen tykösi muutamalla rivilä

Snart är också orden döda

*Döda som ni alla
som gick samma stigar samma vatten följde
aldrig såg ni heller målet aldrig källan
bara denna sträcka denna by*

och det var världen

Vid sidan av poesin har Mona även börjat skriva för film. Hennes första manus, En strimma dag, var en novellfilm som utspelade sig i Tornedalen och kretsade kring en ung kvinnas längtan efter kärlek och livsglädje. Nu har Mona Mörtlund tagit på sig ett ännu större projekt, och arbetar med ett långfilmsmanus.

– Precis som jag tycker om att flytta vill jag alltid vara på väg i det jag gör. Jag lägger snabbt saker bakom mig och ger mig in i nya projekt. Drivkraften bakom tror jag är kommunikation. Jag vill verkligen kommunicera med människor, och det tror jag har med mitt tornedalska arv att göra.

– När jag var mindre och det kom någon på besök i hemmet, slutade man omedelbart med det man sysslade med, oavsett vad det var. Människan kom alltid i första hand, i alla situationer. Och det där sitter nog kvar hos mig. ∞

Innan du reser
går vi ut på myren

Det är månsken
och kväll, en aning kyligt

Hjortronen är stora och mogna

Vi säger inte mycket till varandra
Vad ska vi säga?

Du reser i morgon
Det är oundvikligt

Vi sitter tysta vid elden

Det är fina hjortron i år, säger du

Och det är det

Landet delas och vi stannar
På den västra sidan älven
Blir vi kvar, en större spillra
Rester av en annan folkstam

Makten talar, makten säger
Svenskar måste folket bliva

Bort med namnen, bort med sånger
Bort med dikter, bort med orden

Det är en svensk
som ringer, sa vi

och sprang fort
och hämtade någon vuxen

Hjärtat bultade, svetten rann

En svensk ringer

Kom fort, mamma

Jag går ner till stranden
och tar upp vatten i mina kupade händer

Detta vatten Denna älvs vatten är jag

Vattnet stannar aldrig Jag är

vattnet på stenig botten På väg

Den 12 maj 1973 rasade bron
Femtio två personer stod
lutade över det låga räcket

ingen omkom, ingen skadades

Varje år kommer vi
tillbaka, känner skakningarna
när ismassorna pressar på

vibrationerna genom våra händer

Mina fingrar
följer ristningarna

De fint förgrenade

Vi har funnits

Det är sant